

Ficsor Mihály*

A WIPO VÁLASZÁRA VÁRVA – MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A NEMZETKÖZI SZERZŐI JOG

1. MI: GLOBÁLIS KIHÍVÁSOK, GLOBÁLIS VÁLASZOK?

2023. márciusban több mint ezer mesterségesintelligencia (MI) -szakértő, -kutató és -vállalkozó csatlakozott a MI-laboratóriumokhoz intézett felhíváshoz, hogy függeszték fel legalább hat hónapig bármilyen, a GPT4-nél erősebb MI-rendszerek képzését.¹ A nyílt levél szerzői és aláírói között olyan MI-tényezők szerepeltek, mint Elon Musk, aki az OpenAI társalapítója volt, Emad Mostaque, a Stability AI létrehozója vagy Steve Wozniak, aki az Apple alapításában vett részt. De a felhívást az Amazon, a DeepMind, a Google, a Meta és a Microsoft mérnökei, valamint tudósok támogatták, köztük a kognitív tudós, Gary Marcus is.²

A nyílt levél felhívta a figyelmet arra, hogy „az emberi intelligenciával való versenyre képes MI-rendszerek súlyos kockázatot jelenthetnek a társadalom és az emberiség számára”, „a fejlett MI mélyreható változást hozhat a földi történelemben, amit megfelelő gondossággal és erőforrásokkal kell megtervezni és kezelni”, de „sajnos az elmúlt hónapokban az MI-laboratóriumok között kellő ellenőrzés nélküli verseny alakult ki olyan digitális elmék kifejlesztésében és alkalmazásában, amelyeknek a működését senki, még azok létrehozói sem képesek igazán megérteni, s a hatásukat megjósolni és ellenőrizni”.³ A felhívás szerzői így folytatták:

Fejlesztelnünk kellene olyan nem emberi elméket, amelyek végül meghaladhatnának bennünket, túlmúlhatnak rajtunk, elavulttá tehetnek minket és helyünkbe léphetnek? Kockázatunk kellene civilizációnk ellenőrzésének elvesztését? Az ilyen döntéseket nem szabad nem választott technológiai vezetőkre ruházni. Az erősebb MI-rendszereket csak akkor szabad kifejlesztelnünk, ha biztosak vagyunk abban, hogy hatásuk pozitív, és kockázatuk kezelhető lesz.⁴

* A Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja, a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) volt főigazgató-helyettese.

¹ Mint ismeretes, épp az írás kéziratának a lezárása – 2024. május 15. – előtt egy pár nappal dobott piacra az OpenAI egy, a GPT4-nél fejlettebb változatot, a GPT4o-t („o”, mint „omni”), lásd: <https://openai.com/index/hello-gpt-4o/>.

² A 2023. március 2-én közzétett nyílt levelet lásd: [org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/](https://www.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/).

³ Uo.

⁴ Uo.

Elon Musk egészen addig ment, hogy kijelentse: „Az MI ... olyan potenciállal rendelkezik, hogy fennáll a civilizáció elpusztulásának — bár kicsi, de nem triviális — lehetősége.”⁵

Néhányan ennél is sötétebben látták az MI várható hatását az emberiség jövőjére. Például Eliezer Yudkowsky, a Machine Intelligence Research Inttitute (MIRI) alapítója, azért nem írta alá az említett nyílt levelet, mert az szerinte nem tükrözte eléggé a helyzet súlyosságát, miután valamilyen lehetséges távoli veszélyről volt szó benne, s nem arról, hogy – ha nem állunk le az erős MI-fejlesztéssel – az emberiség egzisztenciája nyilvánvalóan veszélybe kerül.⁶

Stephen Hawking nem élte meg a 2022 végén induló nagy MI-robbanást, de 2017-ben már ő is figyelmeztetett a várható fejleményekre, bár némileg optimistább módon. Utalt arra is, hogy miként kellene megpróbálnunk kivédeni az veszélyeket: „[a] hatékony MI létrehozása civilizációnk történetének legnagyobb sikere lehet. Vagy a legrosszabb, ami bekövetkezhet. Csak nem tudjuk. Nem tudhatjuk, hogy hatalmas módon segít-e, vagy figyelmen kívül hagy és kiszorít vagy talán elpusztít bennünket az MI. ... Tisztában kell lennünk a veszélyekkel, azonosítani, és a lehető legjobb megoldásokkal fel kell készülnünk időben a következmények kivédésére.”⁷

Laikusként nehéz megítélni, mennyire indokolt a riadalom. Az azonban biztos, nem tanácsos figyelmen kívül hagyni a figyelmeztetéseket. Igaz, hogy távolabbi veszélyekre utalnak, de az MI-fejlesztés lélegzetelállító gyorsulására gondolva nehéz megítélni, mikor következhetnek be azok. Így nyilvánvalóan van feladata azoknak a nemzetközi szervezeteknek, amelyek az emberiség közös dolgainak intézésére jöttek létre – az ENSZ-nek és szakosított intézményeinek.

Az ENSZ Közgyűlése elfogadott egy határozatot 2024. március 21-én a „Biztonságos és megbízható mesterségesintelligencia-rendszerek által kínált lehetőségeknek a fenntartható fejlődés céljára való felhasználása” címmel.⁸ Bár a határozat visszatérően hangsúlyozza, hogy biztonságos MI-rendszerekre van szükség, nincs utalás benne azokra a veszélyekre, amelyekre az emberiség jövője szempontjából ügyelni kellene, még kevésbé arra, miként lehetne azokat elkerülni. Mint ahogyan a határozat címe is mutatja, a terjedelmes, bonyolult ENSZ-nyelvezetben íródott szöveg elsősorban az MI-nek a fenntartható fejlődési célokra való felhasználására összpontosít, s főleg a fejlődő országok követelményeit tartja szem előtt, bár itt-ott hangsúlyozza az emberi jogok, a magánszféra és a személyes adatok védelmének a fontosságát is.

Azért akad néhány olyan pont a határozatban, amely figyelmet érdemel a szerzői jog szempontjából is. Mindenekelőtt a 6(i) pont, amely így szól: „[b]átorítandó, ahol ez meg-

⁵ Lásd: <https://edition.cnn.com/2023/04/17/tech/elon-musk-ai-warning-tucker-carlson/index.html>.

⁶ Lásd: <https://time.com/6266923/ai-eliezer-yudkowsky-open-letter-not-enough/>.

⁷ Lásd: <https://www.thenationalnews.com/business/technology/stephen-hawking-ai-could-be-worst-event-in-the-history-of-our-civilisation-1.673585>.

⁸ Lásd: <https://digitallibrary.un.org/record/4040897?ln=en&v=pdf>.

felelő és releváns, megfelelő biztosítékok alkalmazását a szellemi tulajdoni jogok tiszteletben tartására, ideértve a szerző jog által védett tartalmakat is, ugyanakkor előmozdítva az innovációt is.” Vagy a 6(m) pont, amely a kulturális sokszínűség védelmének fontosságát hangsúlyozza; és a 6(q) pont, amely technológiai megoldások kidolgozását és alkalmazását szorgalmazza az MI által generált vagy manipulált tartalmak azonosíthatósága céljából.

Az ENSZ-határozat utolsó pontja utal arra, hogy az ENSZ szakosított intézményeinek is vannak – a feladatkörüknek megfelelő területeken – feladataik az MI-rendszerek biztonságos és megbízható működésének a biztosításában. A szerzői jog és a szomszédos jogok területén elsősorban a WIPO-ról van szó, s a szomszédos jogok tekintetében elvileg az UNESCO-ról és az ILO-ról is. A Római Egyezmény elavult volta miatt, és mert most már inkább a WIPO szomszédos jogi szerződése – a WPPT és a BTAP – tartalmazzák az irányadó nemzetközi szomszédos jogi normákat, az utóbbi két ENSZ szakosított intézmény szerepe ebben a tekintetben elhalványult. Ám miután az egyre erősebb MI-rendszerek potenciális veszélyt jelentenek az emberi kultúrára és – több területen – a foglalkoztatásra is, vannak mégis jelentős feladataik az MI kihívásainak a kezelésében.

A továbbiakban annak megvitatása következik, hogy a hatályos nemzetközi szerzői és szomszédos jogi szerződések milyen rendelkezései látszanak alkalmazhatónak az MI-rendszerek betanítására és a kimenetben megjelenő produktumokra vonatkozóan. Ezután néhány új törvényi szabályozásra, illetőleg törvénytervezetre utalunk. Majd áttekintjük, mire jutott eddig a WIPO az MI-nek a szerzői jogot és a szomszédos jogokat érintő kihívásait illetően, kísérletet teszünk annak a felvázolására, milyen új nemzetközi szabályok lennének kívánatosak a szerzői és szomszédos jogok meglévő értékeinek a megóvásához, s – nem nagy optimizmust sugárzó módon – megpróbálunk válasz adni arra, hogy mik az esélyei egy ilyen szabályozásnak.

2. AZ MI ÉS A HATÁLYOS NEMZETKÖZI SZERZŐI ÉS SZOMSZÉDOS JOGI SZERZŐDÉSEK

Nincs sok olyan nemzetközi szerzői és szomszédos jogi rendelkezés, amelynek az alkalmazhatósága az MI tekintetében viszonylag biztosnak látszik. A többszöröségi jogra vonatkozó rendelkezések azonban ilyenek. Aligha szükséges bizonygatni, hogy a felügyelt gépi tanításhoz a címkézett, „megtisztított” és strukturált adathalmazok („dataset”) létrehozásánál már történik többszörösítés. A felügyelet nélküli MI-tanításnál erről nem beszélhetünk. Ott ki marad ez az előzetes lépés; az elérhető tartalmakat automatikusan, közvetlenül használja fel a rendszer. Azonban a lényeg az, hogy mindenképpen – mind a felügyelt, mind a felügyelet nélküli (vagy a vegyes) MI-tanításnál szüksége van az algoritmusnak arra, hogy időlegesen, még ha nagyon rövid intervallumig is, rendelkezésére álljon a szerzői műnek vagy szomszédos jogi produkciónak egy olyan állapota (példánya), amelyet átalakíthat („megtanulhat”) minták, súlyértékek és korrelációk összességéként. Ez tehát olyan momentum, ahol

(legalábbis az MI-fejlesztési technológiák jelenlegi szakaszában), elkerülhetetlenül többszörös történik, még ha az időleges is. A minták, súlyértékek és korrelációk összességéről ugyanakkor aligha mondható el, hogy a betanításnál használt művek és szomszédos jogi teljesítmények másolataiként jelennének meg az algoritmusban. Ahogy az sem, hogy valamilyen azonosítható derivált formában lennének jelen; a bemeneti – „tanulási” – szakaszban szerzői jogi értelemben aligha beszélhetünk adaptációról. Ez annál inkább nyilvánvaló, minél több adatot használ fel a rendszer; a védett tartalmak egyre inkább beolvadnak a minták, súlyértékek és korrelációk anonim összességébe. (Mint ahogy azonban lentebb szó lesz róla, bizonyos feltételek teljesülése esetén mégis megtörténhet kivételesen, hogy a kimeneti szakaszban a MI-neuronokból „előhívható” valamely védett mű akár másolatként, akár derivált módon.)

Miután megállapítható (legalábbis az MI eddig ismert formáit tekintve), hogy a gépi tanulásnál időleges többszörösítés történik, a kérdés az, hogy alkalmazható-e rá valamilyen kivétel vagy korlátozás. Nyilvánvalóan elsőként az információstársadalom-irányelv (2001/29/EC) 5. cikkének (1) bekezdése szerinti kivétel kerülhetne szóba, de elég a rendelkezés gyors áttekintése is ahhoz, hogy megállapítsuk, nincsenek meg az ott előírt feltételek. Ugyan az talán elmondható, hogy az időleges többszörösítés közbenső jellegű, de az aligha, hogy az csupán járulékos valamely műszaki eljárás eredeti céljához képest; különösen nem, ami az irányelvben említett speciális célokat illeti (nincs szó hálózaton folyó közvetítésről vagy valamilyen jogszerű – más – felhasználáshoz kapcsolódásról). A cél maga az adott mű vagy szomszédos jogi produkció MI-tanításhoz való felhasználása az algoritmusba beépülő minták, súlyértékek és korrelációk formájában. A többszörösítési cselekmények gazdasági jelentőségét csak úgy lehet megítélni, ha a gépi tanulás jellegét, célját és a kimenet fázisában megjelenő eredményeit együttesen vizsgáljuk. Az együttes vizsgálat révén pedig nyilvánvalóvá válhat, milyen önálló gazdasági jelentőséggel bír a védett tartalmakra – és az azokra fennálló jogokra – az MI betanításához vagy továbbtanításához való felhasználásuk. S nem valamilyen távoli, elvont lehetőségekről és hatásokról van szó. Mostanában divatossá vált tényalapú információ megkövetelése annak bizonyítására, hogy valamilyen felhasználás ténylegesen sérti a jogosultak jogos érdekeit. Már vannak bőven ilyen adatok; a védett alkotásoknak a jelentős piacokról való tömeges kiszorítása megkezdődött; a háttérzene nyilvánvaló példa, de az MI hódítása rohamosan halad más területeken is.

A védett tartalmaknak az MI-tanításra való bármilyen célú, korlátozás nélküli felhasználása a háromlépcsős tesztnek aligha felelne meg. A teszt egyik felételének sem, hisz nem valamilyen speciálisan meghatározott, hanem túl általános esetről lenne szó; az ilyen tartalmaknak a lényeges piacokról való kiszorítása alásná rendes felhasználásuk lehetőségét, s indokolatlan mértékben károsodnának a jogosultak jogos érdekei.

Ennek az írásnak a terjedelme aligha teszi lehetővé annak áttekintését, miként alkalmazhatóak a „fair use” és „fair dealing” rendszerek a gépi tanulás során végbemenő időleges többszörösítésre. Nehéz megjósolni, hogy az Egyesült Államokban nagy számban megindult

peres eljárások milyen eredményt hozhatnak [azzal együtt, hogy a háromlépcsős teszt – nemcsak a Berni Egyezmény 9. cikkének (2) bekezdése, de a TRIPS-megállapodás 13. cikke, a WCT 10. cikke és a WPPT 16. cikke, valamint az Infosoc-irányelv 5. cikkének (5) bekezdése szerint is – köti őket is]. Ám ha az USA szerzői jogi törvényének 107. szekciójában rögzített tényezőket (faktorokat) megfelelően figyelembe vesszük, aligha állíthatnak mindent zöld jelzésre a gépi tanulás előtt. Különösen áll ez a negyedik faktorra, amely a felhasználásnak a védett művek potenciális piacára és értékére gyakorolt hatására vonatkozik.

Az igazán lényeges szerzői és szomszédos jogi kérdések az MI-rendszerek bemeneti és kimeneti fázisát illetően merülnek fel. Ezért nem látszik célszerűnek az írás lehetséges terjedelmét annak megvitatására használni, hogy milyen szerzői jogi rendelkezések vonatkozhatnak a felügyelt gépi tanulás céljára létrehozott adatsorok, illetőleg az MI-modellek algoritmusainak a védelmére. A datasetek esetleges védelmére nyilván az adatbázisokra irányadó rendelkezések, míg az algoritmusokéra a szoftvervédelemre irányadó szabályok alkalmazása kerülhet szóba.

Térjünk át most már inkább a kimeneti fázisra! S ne időzzünk túl sokat annál a kérdésnél sem, hogy a Berni Egyezmény alapján védelmet élvezhetnek-e az emberi alkotói közreműködés nélkül létrejövő generatív MI-termékek! Eléggyé dominánsnak látszik az a jól megindokolható vélemény a szakirodalomban, a bírósági gyakorlatban és a törvényi szabályozásban is, hogy nemleges választ kell adni erre a kérdésre. Ahogy az is világos, hogy amikor eredeti emberi alkotói hozzájárulás is szerepet játszik az MI-termék létrejöttében, azok szerzői jogi védelmet érdemelnek. Felmerülhet természetesen a tisztán generatív MI-termékek *sui generis* védelmének a kérdése is. Ezzel kapcsolatban azonban alapvetően eltérők a vélemények, s ha ilyen jogok elismeréséről mégis szó lehet,⁹ arra valószínűleg – legalábbis egyelőre – nem a nemzetközi szerződések szintjén, s így a WIPO tevékenységi körében kerül sor.

A kimenetben megjelenő termékek szerzői jogi státuszát áttekintve négy nagy esetcsoportot lehet megkülönböztetni. Ezekből kettő – de azok a kevésbé gyakori eseteket foglalják magukban – viszonylag jól megítélhető a hatályos nemzetközi szerzői jogi szerződések alapján; a másik kettő azonban, úgy tűnik, nem.

Az első és a legkritikább eset az, amikor egy, a gépi tanításhoz felhasznált mű, illetőleg annak egy lényeges – szerzői jogi védelmet élvező – része megjelenik a kimeneti fázisban. Aligha kétséges, hogy többszörözésről van szó, amely – amennyiben jogosultság nélkül történik – jogsértő cselekmény. Több feltétel teljesülésére van szükség ahhoz, hogy ilyen kivételes eset előfordulhasson. Sok függ attól, milyen promptokat használnak, de attól is, hogy mennyire szűk, viszonylag kevés adattal működő algoritmusról van a szó, ahol a felhasznált

⁹ Érdekes módon épp a 2023. január 21-én hatályba lépő új ukrán szerzői jogi törvényben (Law No. 2811-IX) fogadtak el rendelkezést a generatív MI-termékek *sui generis* védelméről, ami lényegében a szerzői jognak felel meg, bár a védelmi idő rövidebb, 25 év.

művekből létrejött mintákból, súlyértékekből és korrelációkból kevésbé áll össze egy semleges, anonim összesség, illetve attól is, hogy mennyire gyakran fordult elő a szóban forgó mű a felhasznált adatsorban. Ám az ilyen fajta eset elvileg mégsem kizárt. A kérdés az, miként lehet megítélni a többszörözést akkor, ha a bemenetnél jogosították a mű felhasználását a gépi tanításra; nevezetesen, hogy a jogosítás kiterjed-e a kimenetben létrejövő műpéldányok felhasználására is. Amennyiben nem terjed ki, s ha valamely kivétel vagy korlátozás nem alkalmazható, újabb szerzői jogilag releváns cselekmény valósul meg. Ám annak azért is van jelentősége, hogy a kimeneti fázisban megjelenik egy védett műnek a többszörözött példánya, mert így aligha lehet kérdéses, hogy a művet a gépi betanításhoz felhasználták; s ha az törvényi vagy szerződéses jogosítás nélkül történt, felmerül a szerzői jogi jogsértésért való felelősség kérdése. Ez olyannyira így van, hogy némely MI-modellek műszaki intézkedést – ún. „guardrailt” – alkalmaznak, hogy elkerüljék az ilyen nyilvánvaló többszörözést, s csak a művek módosított változatait engedjék megjelenni a kimenetben.

A guardrailek alkalmazása elvezet bennünket a kimenetben megjelenő produktumok második csoportjához, amely a fent említett elsőhöz képest nagyobbak tűnik, bár a harmadik és negyedik csoporthoz képest valószínűleg mégis jelentősen kisebb. Azokról az esetekről van szó, amikor a bevételnél használt mű lényeges elemei azonosítható módon megjelennek, de módosított változatban. Kellő alappal állítható, hogy egyes ilyen esetekben – nem a gépi tanulás eredményeként, hanem a kiviteli szakaszban – megvalósul a Berni Egyezmény 12. cikke alá eső adaptálás, illetve egyéb átdolgozás, amely – amennyiben jogosítás nélkül történik – jogsértésnek minősül. Az ilyen esetek is alkalmasak lehetnek annak bizonyítására, hogy az érintett alkotást felhasználták gépi tanításhoz legalább időleges többszörözés formájában.

A kimeneti produktumok harmadik csoportja terjedelmesebbnek látszik. Azokról van szó, amelyek valamely alkotó stílusát imitálják. A „The Next Rembrandt” ilyen produktum volt, de vele kapcsolatban jogsértés – legalábbis a vagyoni jogok megsértése – még akkor sem kerülhetett volna szóba, ha az ilyen stílusutánzás amúgy szerzői jogilag releváns cselekménynek minősülne. A védett művek esetében, ilyenek számíthatnak annak a három fiatal művésznek (Sarah Andersen, Kelly McKernan és Karla Ortiz) a grafikai alkotásai, akik Kaliforniában beperelték az érintett képgeneráló modellek – Midjourney, DeviantAct és Stability A.I. – létrehozóit, illetve működtetőit. Ebben a kiadványban külön írás foglalkozik a stílusutánzás kérdéseivel,¹⁰ ezért itt nem indokolt ennek a témának a részletesebb elemzése. Elegendő annak a megállapítása, hogy a jelenleg hatályos nemzetközi normák szerint a stílusutánzás önmagában nem releváns szerzői jogi cselekmény – csupán önmagában nem az, mert ha az új produktumban azonosítható eredeti kifejezéselemek jelennek meg, az más megítélés alá esik (természetesen külön elemzést indokolnak a paródia, karikatúra

¹⁰ Grad Gyenge Anikó: A (mesterséges) intelligencia és a stílus a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

és pastiche kérdései, illetve az utánzások eredetiként való beállítása, ami külön jogi következményeket vethet fel). Mindez azonban csak a jelenlegi jogi helyzetre áll; nem jelenti azt, hogy az MI-imitációk (főleg deepfake formában) nem igénylik új normák elfogadását (lásd lentebb).

Az MI-produkciók negyedik csoportja a legnagyobb. A nagy volumenű adatokat felhasználó modellekről és algoritmusokról van szó, mint a LLM-ek, a nagy nyelvi modellek, amelyekben hatalmas számú művekből nyert minták, súlyértékek és korrelációk amorf, semlegesített, anonimizált információtömegekké állnak össze, s hacsak a promptok nem irányulnak konkrétabb műveknek vagy szerzői stílusoknak ebből az összeségből való kinyerésére, új produktumok jönnek létre, amelyekről nem mondható, hogy valamely azonosítható mű többszörözését vagy átdolgozását jelentenék. Ezek tehát nyilvánvalóan nem esnek a jelenlegi nemzetközi szerzői jogi szabályok hatálya alá. Más kérdés azonban, hogy miután az ilyen tömeges produktumok kiszoríthatják a gépi tanítás során használt műveket a fontos piacokról, a stílusutánzáshoz hasonlóan – de egy még nagyobb jelentőségű jogpolitikai kérdést illetően – nagy súllyal vetődik fel valamilyen új szabályozás, különösen valamilyen díjigény szükségessége. Erről lentebb lesz szó a lehetséges új nemzetközi normaalkotással – s ezen belül a WIPO feladataival kapcsolatban.

Áttérve a szomszédos jogokra,¹¹ megállapítható, hogy – a nemzetközi szerződésekben foglaltak alapján – a hangfelvétel-előállítók és a rádió- és televíziótársaságok jogait illetően viszonylag egyszerű a helyzet, viszont az előadóművészek jogainak esetében bonyolultabb kérdések merülnek fel.¹²

Mind a Római Egyezmény, mind a WPPT és a BTAP irányadó rendelkezései szerint (de ez áll a TRIPS-megállapodás 14. cikkére is), a hangfelvételek védelmet élveznek függetlenül attól, hogy milyen és milyen eredetű hangok rögzítéséről van szó. Sőt a WPPT 2. cikkének (b) pontjában foglalt meghatározás szerint nincs is szükség maguknak a hangoknak a rögzítésére, hangfelvétel a hangoknak megfelelő digitális, számtani értékekben való rögzítése is. A rádió- és televíziótársaságok jogainak a védelme sem függ attól, hogy a sugárzott programhordozó jelek milyen tartalmat hordoznak. Ezért inkább az a kérdés merülhet fel, hogy nem túl nagy hátsó kapu nyílik-e e jogok védelme révén a szerzői műnek nem minősülő MI-produktumok széles körű közvetett védelmére, s nem indokolt-e ezt kezelni valamilyen módon (úgy tűnik, hogy ha nem is feltétlenül a kapu bezárásával vagy szűkebbre nyitásával, de talán valamilyen lehetséges díjigény formájában).

Az, hogy a nemzetközi szerződések által nyújtott védelem kiterjed-e a generatív MI-produktumok előadásainak a védelmére, függ attól, hogy miként tekintünk arra, hogy a

¹¹ Az adatbázisok sui generis védelmére, illetőleg a nemzetközi szerzői jogban nem szereplő szomszédos jogokra, a filmelőállítók jogaira nem tér ki az írás, mert ugyan azokra vonatkoznak EU-normák, a nemzetközi szerződések szintjén nincsenek jelen.

¹² Lásd *Békés Gergely*: Generatív mesterséges intelligencia és előadóművészet. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 2024. október.

WPPT 2. cikkének (a) pontja „kiterjesztette” a védelmet az irodalmi és művészeti alkotások előadóin túl a folklórkifejezések előadóira is. Vagyis, hogy tényleg kiterjesztésről volt-e szó, vagy csak az „előadóművészek” fogalmának a Római Egyezmény 3. cikke (a) pontjában foglalt meghatározása értelmezéséről, ahol csak a *művek* előadóiról van szó. Pusztán nyelvtani értelmezés alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a kiterjesztésre szükség volt, mert mint ahogyan azt a folklórkifejezések szellemi tulajdoni védelméről szóló, 1982-ben elfogadott WIPO–UNESCO modellrendeletek¹³ tisztázták, a folklór védelmére a szerzői jog nem igazán alkalmas, a Berni Egyezmény 15. cikkének (4) bekezdése önellentmondásos, és zsákutcának bizonyult; ezért a *sui generis* védelem a valódi megoldás. Ez azonban anakronisztikus következményekkel járna az MI-termékek előadásai esetében, mert azt eredményezné, hogy míg az ilyen előadások hangfelvétel-készítői szomszédos jogi védelemben részesülnének – az említett nyelvtani értelmezés *a contrario* hatásából adódóan (vagyis abból, hogy ha azokat az előadókat is védelmi kívánjuk, amelyek műnek nem minősülő termékeket adnak elő, akkor azt ki kell mondani) –, addig az ilyen kiterjesztés hiányában az MI-előadók nem. (Az más kérdés, hogy a védelem kiterjesztése vagy annak pusztán kiterjesztő hatályú értelmezése még nagyobbra nyitná az említett hátsó kaput a generatív MI-termékek közvetett védelmére.)

Az előadóművészi jogok tekintetében azonban az MI révén létrehozott deepfake felvételek jelentik a legnagyobb problémát. Az előadóművészek hangjának, képi megjelenésének és más személyiségi jegyeinek az engedély nélküli felhasználása a személyhez fűződő jogok megsértésének számít (már ahol ezek a jogok megfelelően védve vannak). A meglévő szomszédos jogi szerződések erre nem vonatkoznak. Kérdés azonban, hogy az általános jellegű személyiségi jogi védelem, ha fenn is áll, elegendő lehet-e akkor, amikor a deepfake felvételek valójában az érintett előadóművészeknek nem csupán a személyiségi jogait sértik, hanem az előadóművészi jogaiknak a sérelmével is járnak. Mint lent arról szó van, Tennessee törvényhozói határozott igennel válaszoltak erre a kérdésre.

3. ÚJ NEMZETI ÉS KÖZÖSSÉGI NORMÁK ÉS NORMATERVEZETEK

Indokolt legelőbb azokra a – néhány ázsiai országban (mint Japán, Kína, Szingapúr) elfogadott vagy tervezetben meglévő – szabályozásokra utalni, amelyek lényegében teljesen szabad kezet adnak a védett alkotásoknak a gépi tanítás céljára való felhasználására, függetlenül attól, hogy kutatási vagy bármilyen más célt szolgálnak. Az írás terjedelmének felesleges növelése helyett elegendőnek látszik annak a megalapozottnak tűnő megállapításnak a rögzítése, hogy a többszörözési jog alól ilyen teljes körű kivétel – vagy inkább általános szabály – egyértelműen ütközik a nemzetközi szerződéseknek a háromlépcsős tesztet előíró

¹³ Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore ... Copyright, 1982. október, p., 278–284.

fentebb említett rendelkezéseivel. Nincs szó speciális esetről, és az olcsó MI-termékek tömeges megjelenése a betanításhoz felhasznált műveknek a szerzői jogi piacokról való olyan mértékű kiszorításához vezethet, ami nyilvánvalóan szemben áll a teszt másik két feltételével is; konfliktusban áll az érintett művek rendes felhasználásával, és súlyan sérti a jogosultak jogos érdekeit.

A digitális egységes piacról szóló (DSM-) irányelvnek [(EU) 2019/790]) a szöveg- és adatbányászatról (TDM) szóló 3. és 4. cikke ehhez képest békésebb viszonyban áll a nemzetközi normákkal, bár ez a szabályozás sem elégíti ki minden igényt, már csak azért sem, mert nem kifejezetten a generatív MI-modellek és -algoritmusok sajátos kihívásaira adott válaszként született 2019-ben, jóval azok 2022 nyarán/őszén bekövetkeztét robbanásszerű megjelenése előtt.¹⁴

A 3. cikkben foglalt kivétel elfogadhatónak látszik a háromlépcsős teszt szempontjából (különösen, ha összevetjük a fent említett országok „all in” szabályozásával vagy a szabályozás teljes hiányával és a *laissez faire* attitűddel, akkor örülnünk kell, hogy a kötelező kivétel csak erre vonatkozik). Ehhez azonban szükség van a cikk rendelkezéseinek adekvát értelmezésére és alkalmazására. Arra, hogy a kivétel ne vonatkozzon olyan tudományos kutatásokra, amelyek sem közvetlenül, sem közvetetten kereskedelmi célokat és haszon-szerzést szolgálnak. A rendelkezések ilyen értelmezése lehetséges és kívánatos, mert csak így lehet szó annak az állításnak a helytálló voltáról, amellyel az irányelv megalkotói a (17) számú preambulumbeközlésben indokolják a kötelező kivétel bevezetését, s az ilyen fajta jogdíjigény alkalmazásának a megtiltását. Nevezetesen, hogy miután a szabad TDM a kivétel jellegére és hatályára tekintettel a jogosultaknak okozott „esetleges” kár csak minimális lehet. Erre többek között azzal kíván szolgálni biztosítékként az irányelv, hogy a kivétel kedvezményezettjeiként a „kutatóhelyeket” (amelyek a 2. cikk 1. pontja szerint „nonprofit alapon vagy összes nyereségük tudományos kutatásba való visszaforgatásával” vagy valamely közérdekű célért működnek) és kulturálisörökség-védelmi intézményeket határozza meg. Ezek fogalmát úgy szükséges értelmezni és alkalmazni, hogy az abszolút kivétel hatása ne terjedhessen ki a tudományos kutatás eredményeinek a nem tudományos – a 4. cikkben

¹⁴ Ez már a szöveg- és adatbányászati (TDM) fogalmában is megmutatkozik, hisz az irányelv 2. cikkének 2. pontja szerint „szöveg- és adatbányászati” „bármely olyan automatizált analitikai módszer, amely digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez információk, többek között, de nem kizárólag mintázatok, tendenciák és összefüggések feltárása céljából” (kiemelés a szerzőtől). Az MI szempontjából ez meglehetősen hiányos meghatározásnak tűnik; olyannyira, hogy ha a használt kifejezéseket azok általános és jogi értelmében vesszük, jókora kétségek merülhetnek fel, hogy a rendelkezés vonatkozik-e egyáltalán nem szöveg formájában kifejezett művekre is (amelyek művek lévén, nem pusztán „adatok”). Alaposan igénybe kell venni a „teleologikus” értelmezés eszközeit annak kimondásához, hogy „adatokon” a szövegformában megjelenő irodalmi műveken kívüli minden más művet és a szomszédos jogi produktumokat is érteni kell (pedig valószínűleg ezt az értelmezést tekintik majd irányadónak az EU intézményei).

írtaknak megfelelő, különösen profitorientált – alkalmazására,¹⁵ s nyilvánvalóvá kell tenni, hogy az ilyenfajta „adatmosás” jogsértő tevékenység.

A 4. cikk bármilyen célú TDM-re – és így gépi tanulásra is – vonatkozik, s kiterjed a profitcélú tevékenységre is. A döntő kérdés a (3) bekezdésben írtak értelmezése és alkalmazása.¹⁶ A rendelkezés szerint az (1) bekezdésben foglalt kivétel vagy korlátozás csak „abban az esetben alkalmazandó, ha a jogosultak megfelelő módon – például az interneten keresztül nyilvánosan hozzáférhetővé tett tartalom esetében géppel olvasható módszerek révén – nem zárták kifejezetten ki ... a művek és más védelem alatt álló teljesítmények felhasználását”. A kivétel vagy korlátozás kizárásának módját illetően – a jogosultak szempontjából – pozitív elem az, hogy nincs szükség a felhasználás műszaki intézkedésekkel való tényleges megakadályozására; elegendő a géppel olvasható fenntartás (például robot.txt oldalék révén), ami a WCT, a WPPT és a BTAP irányadó rendelkezései szerinti elektronikus jogkezelési információknak felel meg. Sok múlik a részleteken, mennyire lehet hatékony az ilyen „opt-out”, és mennyire biztosíthatja összhangot a háromlépcsős teszttel. Mindenekelőtt azon, hogy a jogfenntartás történhet-e általánosabb jelleggel és közvetetten is; így például egy közös jogkezelő szervezet által a repertoárjában szereplő művek, illetőleg szomszédos jogi teljesítmények széles körére kiterjedő módon, vagy azokra külön-külön kell-e fenntartással élni, és esetleg csak a jogosultaknak közvetlenül. Feleslegesnek tűnik aláhúzni, hogy a jogosultak jogos érdekeit az szolgálja, ha az előbb említett módon történik az opt-out.

Az természetesnek látszik, hogy a jogfenntartástól való eltekintést, illetőleg annak bizonyos MI-modellek céljára való feloldását feltételekhez köthetik a jogosultak; a feltételek teljesülésétől függően jogosíthatják a 4. cikk hatálya alá eső többszörözést; s erre is a közös jogkezelés látszik a leghatékonyabb jogérvényesítési módnak. Erre ugyan nincs utalás a DSM-irányelvben, de az Európai Parlament által elfogadott – de a Tanács által még nem teljesen véglegesített – MI-rendeletnek a (105) számú preambulumbekzdése megerősíti azt, ami természetesnek tűnik, hisz csak így van értelme az opt-out lehetőségének: „Amenyiben a kívülmaradási jogot [ezt a terminológiát használja a rendelet magyar fordítása a

¹⁵ Az irányelvben azonban az IT-iparnak és az MI-moddell fejlesztőknek sikerült egy-két lehetséges kiskapu beépítését elérniük „kreatív kétértelműség” formájában. Ezek nemcsak néhány preambulumbekzdésben lehetők fel [például a (11) számúban, amely leszögezi, hogy a kivétel azokra a kutatóhelyekre is vonatkozik, amelyek a magánszférával – vagyis profitorientált vállalatokkal – való partnerségben végzik a kutatást], de a „kutatóhely” említett meghatározásában is, amely utal arra, hogy egy ilyen intézmény úgy végzi a nonprofit tevékenységét, „hogy a tudományos kutatások eredményeihez nem kaphat elsőbbségi hozzáférést az ilyen szervezet felett döntő befolyást gyakorló vállalkozás”. Ezt a feltételt elvileg úgy is lehet értelmezni, hogy a nem döntő befolyást gyakorló vállalkozások profitorientált tevékenysége céljából hozzáférhet a kutatási eredményekhez, illetőleg bármely partnervállalat is, ha az nem elsőbbséggel fér hozzá azokhoz. Azt azonban szükséges rögzíteni, hogy csupán magukról a kutatási eredményekről – azok megismeréséről és mint kutatási eredmények publikálásáról – lehet szó, nem pedig arról, hogy az azok alapján kialakított MI-modellek produktumait a 4. cikknek megfelelő módon, de az abban foglalt rendelkezések figyelmen kívül hagyásával használják fel.

¹⁶ Lásd *Mezei Péter*: Szöveg- és adatbányászat és generatív mesterséges intelligencia – az input oldal szerzői jogi kihívásai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 19. (129.) évf. 5. sz., 2024. október.

jogfenntartás lehetőségére] kifejezetten és megfelelő módon fenntartották, az általános célú MI-modellek¹⁷ szolgáltatóinak engedélyt kell szerezniük a jogosultaktól, ha szöveg- és adatbányászatot kívánnak végezni az ilyen műveken.” Ez nyilvánvalóan azt jelenti, hogy – mint minden más esetben, amikor valamely szerzői jogilag releváns cselekmény megvalósításához a jogosult engedélyére van szükség – az engedély megadását feltételek teljesítéséhez, többek között díjfizetéshez lehet kötni.

Más vonatkozásokban az MI-rendelet nem igazán nyújt segítséget az irányelv 4. cikk (3) bekezdése értelmezési kérdéseinek a megoldásához. Az igen terjedelmes szabályozás egyébként is csupán kisszámú olyan rendelkezést tartalmaz, ami közvetlenül vagy közvetetten a szerzői és szomszédos jogok védelmét szolgálja. Ezek is inkább csak megerősítik a már meglévő szabályokat, különösen a DSM-irányelv 4. cikkében foglaltakat. Az opt-outokra vonatkozóan azonban mégis található utalás. A rendelet 53. cikke (1) bekezdésének c) pontja szerint az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak „a szerzői és kapcsolódó jogokra vonatkozó uniós jognak való megfelelésre irányuló politikát kell bevezetniük, és különösen azért, hogy azonosítsák és betartsák az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerint kifejezett jogfenntartást, többek között a legkorszerűbb technológiák révén”. Ez ugyan nem ad közelebbi útmutatást a jogfenntartás gyakorlását érintő említett értelmezési kérdésekre, de nemcsak megerősíti a modellszolgáltatók kötelezettségét a jogosulti fenntartások tiszteletben tartására, hanem kifejezetten kötelezi őket arra, hogy a legfejlettebb technológiai megoldások alkalmazásával biztosítsák azok azonosítását és tiszteletben tartását.

Az opt-out hasznát azonban lényegesen lerontja az a tény, hogy a létrejött MI-modellek már óriási mennyiségű védett művet és szomszédos jogi teljesítményt felhasználtak, mielőtt módjuk lett volna a jogosultaknak fenntartással élniük. Nagyon kétségesnek – valójában a kinyomott fogkrémnek a tubusba való visszatuszkolásánál is nehezebbnek, gyakorlatilag lehetetlennek – látszik elérni, hogy egy algoritmus „elfelejtse” azt, amit a művek és szomszédos jogi teljesítmények mintákká, súlyértékekké és korrelációkká átalakítva és azokat átfogó összeségbe beolvasztva „megtanult”; vagyis, hogy az ilyen módon neutralizált összességből eltávolítsa az azokra vonatkozó adatokat. Ezért csak az új MI-modellek és algoritmusok létrehozása – vagy a meglévők újratanítása – esetén élhetnek igazán a jogosultak az „opt-out” lehetőségével. Amikor netalán bizonyítani tudják, hogy a gépi tanításhoz védett műveiket ilyen *fait accompli* módon felhasználták, inkább csupán az utólagos kártalanítás látszik lehetségesnek. Az MI-termékek felhasználása esetén alkalmazandó – és közös jogkezelés útján érvényesíthető díjigény – talán némileg kielégítő megoldást nyújthat erre.

A generatív MI-termékekkel kapcsolatban a díjigény indokoltságát nemcsak a hagyományos módon indokolt vizsgálni, hanem annak tükrében is, hogy az ilyen olcsó és

¹⁷ Az, hogy miért csak az általános célú MI-modellekre vonatkozik ez a kötelezettség, magyarázatra szorulna. A DSM-irányelvből más következik, s aligha értelmezhető a cirkalmasan részletes és technológiaspecifikus preambulumban egyik ilyen mondata úgy, hogy az módosítja az opt-out alkalmazásának körét és módját; a 4. cikk (3) bekezdésében foglalt lehetőség nem szűkül ilyen módon.

tömeges produktumok kiszoríthatják az emberi alkotásokat a fontos piacokról. Az alkotómunka esélyeinek a megőrzése is azt kívánja, hogy ne érje meg lecserélni a szerzői műveket és előadóművészi teljesítményeket az ilyen produktumokkal. Igaz, nem állnak az eredeti emberi hozzájárulás nélküli produktumok szerzői jogi védelem alatt, de ez nem zárja ki díjigény bevezetését és érvényesítését – fizető köztulajdon (*domaine public payant*) formájában. Az természetesnek látszik, hogy a díjigény érvényesítéséhez közös jogkezelésre van szükség. A befolyó díj felosztása ugyan csak „rough justice” formájában történhet – amelynél attól függ, mennyire igazságos a felosztás, és mennyire csupán hozzátétőleges, hogy milyen adatok állnak rendelkezésre az MI-tanításhoz felhasznált művekről és védett teljesítményekről –, de a fel nem osztható jogdíjösszegek alkotói támogatásra való felhasználásnak megvan a bevett módszere és szabályozása.

Díjigény bevezetésére vannak már konkrét javaslatok. Még 2023. szeptember 12-én nyolc képviselő benyújtott egy törvénytervezetet a francia nemzetgyűléshez a szellemi tulajdoni kódex módosításáról.¹⁸ A tervezetet a nemzetgyűlés kulturális és oktatási bizottsága elé terjesztették, de ott mintha megfeneklett volna. Úgy tűnik, anélkül terjesztették elő, hogy előtte véleményeztették volna hozzáértő szerzői jogi szakértőkkel; így ebben a formában valószínűleg nincs esély az elfogadására. Mégis érdemes a javasolt rendelkezéseket áttekinteni, mert a defektív elemek mellett van közöttük néhány megfontolásra érdemes elképzelés is.

A tervezet négy cikkből áll. Az 1. cikk szerint a francia szellemi tulajdoni kódex L. 131-3. cikke kiegészülne egy bekezdéssel, amely szerint a védett műveknek az MI-algoritmusokba való integrálása és további felhasználása a kódex általános rendelkezéseinek a hatálya alá esik, ezért a szerzők és más jogosultak engedélyéhez kötött. Nyilván az erős szerzői jogi védelem hívei készek lennének üdvözölni ezt az értelmező rendelkezést, azonban egy EU-tagországban (éppúgy, mint valószínűleg világszerte nagyon sok más országban is) egy ilyen – semmilyen kivételre nem utaló – rendelkezés nem állná meg a helyét; szembe menne a DSM-irányelv 3. cikkének a rendelkezéseivel, s nem lenne megfelelő összhangban a 4. cikkben foglaltakkal sem.

A 2. cikk a kódex L. 321-2. cikkét kiegészítő kilenc bekezdésből állna, amelyek közül az első a leglényegesebb, amely így szól: „Amikor egy művet mesterséges intelligencia alkot közvetlen emberi beavatkozás nélkül, az arra fennálló jogok egyedüli jogosultjai azok a szerzők vagy jogosultak, akiknek a művei lehetővé tették az ilyen mesterséges mű létrejöttét.” A cikk többi bekezdése arról rendelkezne, hogy az ilyen „MI-művek” felhasználása fejében díjigény jár, amelyet a kultúráért felelős miniszter által kijelölt közös jogkezelők érvényesíthetnének (a kijelölésnél figyelembe veendő feltételeket felsorolja a tervezet). Mindenekelőtt egy koncepcionális lapszusra kell rámutatni; nevezetesen arra, hogy a rendelkezésben „műről” van szó, amely emberi beavatkozás nélkül jön létre. Ez ellenmondásban áll a Berni Egyezmény és az EU-jog szerinti műfogalommal, és a francia szerzői jogi szakértők

¹⁸ Lásd: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/textes/l16b1630_proposition-loi#.

véleményével is, akik szerint csak eredeti emberi alkotások részesülhetnek szerzői jogi védelemben.¹⁹ A terminológia helyesbítésével – mindenekelőtt MI-produktumokra, s nem MI-művekre utalással – a javasolt rendelkezéseket elvileg elfogadhatóvá lehetne tenni, de ehhez egy további koncepcionális kérdést is tisztázni kellene. Ugyanis nem ember – hanem MI – alkotta produktumokról lenne így szó, amelyekre nem vonatkozna a szerzői jogi védelem. Ezért nyilvánvalóvá kellene tenni, hogy a díjigény valójában a fizető köztulajdon intézményének felelne meg. Ez önmagában nem lenne gond, sőt kívánatosnak tűnő szabályozás lehetne (ennek az indokait lásd lentebb). Azt azonban látni kell – a tervezet 4. cikkében foglaltakkal összevetve – hogy ez a rendelkezés csak akkor érvényesülne, ha a gépi tanításhoz felhasznált művek azonosíthatók lennének. Ha elfogadnának egy ilyen szabályt, azt legfeljebb csak úgy lehetne alkalmazni, hogy azonosításon a magáncélú másolásért járó jogdíjakból eredő összegek felosztásánál figyelembe vehető hozzávetőleges (és így csupán „rough justice”-t eredményező) azonosítást értenének. Egy EU-tagországban általában csak erre lenne mód, miután a tervezet beterjesztése óta már elfogadott MI-rendelet 53. cikk (1) bekezdésének *d*) pontja csak korlátozottabb („kellő részletességű” de „általános” szintű) adatszolgáltatási kötelezettséget ír elő a gépi tanításhoz felhasznált művekre vonatkozóan.

A francia tervezet 3. cikke a kódex L. 121-2. cikkét egészítené ki. Eszerint az MI által generált művek esetében kötelező lenne feltüntetni, hogy ilyen művekről van szó, valamint közölni kellene azoknak a szerzőknek a nevét is, akiknek a művei lehetővé tették azok létrehozását. Az MI-produktumok eredetének a feltüntetése reális és indokolt követelmény, de a gépi tanításhoz használt minden egyes mű szerzőjének feltüntetésére vonatkozó előírás általában aligha teljesíthető. Az azonosítás csak az adott modellek jellegéhez igazodó részletességgel várható el.

Végül a 4. cikk, amely a kódex L. 122-2. cikkét egészítené ki, arra az esetre vonatkozna, ha nem lehet azonosítani az adott MI-produktumok létrehozásában szerepet játszó műveket (a 3. cikkben foglaltakkal összevetve nem világos, hogy az azonosíthatóság milyen szintjénél lenne irányadó). Az ilyen esetben a *Conseil d'État* által megállapított „adó” kellene fizetni. Az alapul szolgáló elképzelés itt is elismerésre méltó, de a használt terminológia nem szerencsés. Amit fizetni kellene, az a felhasznált szerzői művekért járna, ezért az „adó” kifejezés használata nem helyénvaló (a magáncélú másolás fejében járó jogdíj „járulékként” való emlegetéséből adódó ellenmondásokból indokolt tanulni). Itt ugyancsak fizető köztulajdonról lenne szó. A törvénytervezetben javasolt díjigényeket egységesen lenne indokolt kezelni, s

¹⁹ Ez a vélemény egyértelműen tükröződik abban az egyhangúlag elfogadott határozatban is, amelyet az MI és a szerzői jog kérdéseiről 2023. júniusában Párizsban tartott ALAI-kongresszus megállapításait összegezve fogadtak el, s amely többek között kimondja: „the humanist principle that inspires the provisions of the Berne Convention requires us to consider that, in the absence of creative and determinative intervention by a human being, no production resulting from an automatic data processing system can claim to be vested with rights based on this Convention.” (Lásd: https://www.alai.org/en/assets/files/resolutions/240217-impact-ia-copyright_en.pdf)

azon belül az ilyen nem azonosítható művekből eredő MI-produktumokért járó bevételt a fel nem osztható jogdíjak eléggé jól szabályozott módján lehetne felhasználni.

A 4. cikk egyik rendelkezése a konstrukció egy másik, s talán még lényegesebb elemét illetően is kérdéseket vet fel. Ugyanis a díjat (az „adót”) azoknak kellene fizetniük, akik az MI-produktum létrehozását szolgáló MI-rendszereket működtetik. Nem világos azonban, mire vonatkozna a díjfizetési kötelezettség. Azt mindenképpen figyelembe kellene venni, hogy a fizető köztulajdon formájában járó díj csak akkor tölthetné be a feladatát, ha arányban állna az MI-produktumok tényleges felhasználásával. Ehhez pedig a fizetési kötelezettséget a felhasználókhöz kellene telepíteni (például azokhoz, akik MI által létrehozott zenei produktumokat nyilvánosan előadnak).

Van még egy általános hiátusa a tervezetnek; nevezetesen az, hogy csak a szerzői műveket, illetve az azokra épülő MI-produktumokkal foglalkozik, nincs szó a szomszédos jogi teljesítményeknek az MI céljára való felhasználásáról és az azokból eredő MI-produktumok jogi státuszáról.

Mint ahogy ezt a felismerést a francia törvényjavaslat is tükrözi, a szerzői és szomszédos jogok gyakorlásához elengedhetetlen annak azonosítása, hogy milyen védett tartalmakat használnak fel a gépi tanulás fázisában, s annak is, hogy a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett produktumok mennyiben MI-eredetűek. Mégpedig – bármilyen díjigény megfelelő alkalmazhatósága, különösen feloszthatósága, céljából – olyan módon, hogy az azonosítás az adott körülmények között reálisan elvárható legnagyobb részletességgel történjen.

A DSM-irányelvben foglalt TDM-rendeletekben nincs utalás az MI-modellek és felhasználók ilyen kötelezettségére. Az MI-rendeletnek²⁰ a szerzői és szomszédos jogok alkalmazása szempontjából releváns két pontja közül az egyik²¹ némileg pótolja a hiányt. Az 53. cikk (1) bekezdésének *d*) pontja szerint az általános célú MI-modellek szolgáltatóinak „különösen részletes összefoglalót kell készíteniük – az MI-hivatal által rendelkezésre bocsátott sablonnak megfelelően – és közzétenniük az általános célú MI-modell tanításához használt

²⁰ Igaz, a rendelet hivatalos angol címe után zárójelben ez áll: „AI Act”, és széles körben így hivatkoznak rá. Viszont az Európai Szerződésben a „törvény” kifejezés nem szerepel; az egy adott állam törvényhozása által elfogadott aktusra utal. Az EU azonban – ellentétben azzal, amit ennek a kifejezésnek az utóbbi időben sűrűsödő használata sugall – nem föderatív állam; nincsenek törvényei, még ha a rendeletek – amelyek egyre jobban kiszorítják az irányelvek útján való szabályozást ott is, ahol ennek az indoka nem világos – közvetlenül kötelező hatályúak is a tagországokban. A tagországok hivatalos nyelvei szerinti változatok egy része az alapvetően munkanyelvként használt angol változatban (lásd: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_EN.pdf) szereplő kifejezést vette át; a magyar változat (lásd: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HU.pdf) azok között van, amelyek az EU-szerződéssel összhangban rendeletként jelölik meg a szabályozást.

²¹ A másik az 53. cikk (1) bekezdésének *c*) pontja, amely szerint az általános célú modellek szolgáltatóinak „a szerzői és kapcsolódó jogokra vonatkozó uniós jognak való megfelelésre irányuló politikát kell bevezetniük, és különösen azért, hogy azonosítsák és betartsák az (EU) 2019/790 irányelv 4. cikkének (3) bekezdése szerint kifejezett jogfenntartást, többek között a legkorszerűbb technológiák révén.”

tartalomról”. Elvileg a (107) számú preambulumbekzdés némi eligazítást adhat arra, hogy mi várható el az ilyen összefoglalótól:

Ezen összefoglalónak általánosságban véve kell átfogónak lennie, és nem technikai szempontból részletesnek, hogy megkönnyítse a jogos érdekekkel rendelkező felek – köztük a szerzői jogok jogosultjai – számára az uniós jog szerinti jogaik gyakorlását és érvényesítését, például a modell tanítására felhasznált fő adatgyűjtemények vagy -készletek – például a nagy magán- vagy nyilvános adatbázisok vagy adatarchívumok – felsorolásával, valamint az egyéb felhasznált adatforrások részletes leírásával. Helyénvaló, hogy az MI-hivatal rendelkezésre bocsássa az összefoglaló mintáját, amelynek egyszerűnek és hatékonynak kell lennie, és lehetővé kell tennie a szolgáltató számára, hogy az előírt összefoglalót részletes leírás formájában bocsássa rendelkezésre.

Amint látható, ez az iránymutatásnak szánt szöveg távolról sem egyértelmű, és elég tág lehetőséget hagy ilyen vagy olyan értelmezésre. Sok függ attól, miként oldja fel a rendelet által létesített MI-hivatal az összefoglaló „általános” és „részleges” jellegére vonatkozó elmentmondó utalásokat, s miként alkalmazzák a tagországok ezeket az ismérveket. Az például nyilvánvalóan nem sok segítséget nyújtana a szerzői és szomszédos jogi jogosultak számára, ha egy MI-modell szolgáltató teljesíthetné ezt a kötelezettségét egyedül „a modell tanítására felhasznált fő adatgyűjtemények vagy -készletek – például a nagy magán- vagy nyilvános adatbázisok vagy adatarchívumok – felsorolásával”. Ez nem felelne meg a „kellő részletesség” feltételének és annak a célnak, hogy az ilyen módon rendelkezésre bocsátott információ „megkönnyítse a jogos érdekekkel rendelkező felek – köztük a szerzői jogok jogosultjai – számára az uniós jog szerinti jogaik gyakorlását és érvényesítését”.

Ebből a szempontból megfelelőbbnek látszik – a francia tervezet erre vonatkozó rendelkezése mellett – az a törvénytervezet, amit Adam Schiff demokrata képviselő terjesztett be 2024. április 9-én az amerikai Képviselőházban.²² A törvény így rendelkezne:

Az a személy, aki olyan tanítási adatsort készít, vagy jelentős mértékben módosít egy olyan adatsort (ideértve azt is, aki frissíti, tökéletesíti vagy újrakészíti az adatsort), amelyet valamely generatív MI-rendszer létrehozására használnak, köteles bejelentést tenni a Register [of Copyright] részére. Ennek tartalmaznia kell—

- (A) egy megfelelően részletes összefoglalót a szerzői jog által védett művekről, amelyeket felhasználtak
 - (i) a tanítási adatsorban (abban az esetben, ha az adott személy készítette az adatsort); vagy

²² H.R. 7913 számon, „Generative AI Copyright Disclosure Act of 2024” címmel.

- (ii) az adatsor módosításához (abban az esetben, ha az adott személy jelentős mértékben módosította az adatsort); és
- (B) az adatsor eléréséhez szolgáló URL-t (olyan tanítási adatsor esetében, amely az interneten nyilvánosan elérhető a bejelentés megtetelekor).

Csupán törvénytervezetről van szó, és az azokra az esetekre – inkább a felügyelt gépi tanításra – látszik szorítkozni, amikor előkészített adatsorokat használnak, de valamivel részletesebb kötelezettségeket írna elő a generatív MI-rendszerek készítésével kapcsolatban, mint az MI-rendelet.

A nemzeti szintű törvények és tervezetek sorában mindenképpen indokolt megemlíteni még az USA Tennessee államában elfogadott és kihirdetett Elvis-törvényt,²³ amely 2024. július 1-én lépett hatályba.²⁴ A törvény az előadóművészek nevesített kizárólagos jogává tette a deepfake elleni védelmet. A törvény legalapvetőbb rendelkezései a 4. és 5. szekcióban találhatók. Ezek szerint minden személynek kizárólagos vagyoni joga van a neve, fényképe, hangja és külső megjelenése bármilyen médiumban és bármilyen módon való felhasználásának az engedélyezésére. A törvényben foglalt meghatározás szerint „felhasználáson” az olyan hangfelvételnél vagy audiovizuális műnek a kereskedelmi célú hozzáférhetővé tételét kell érteni, amelyben az érintett személy neve, fényképe, hangja vagy külső megjelenése egyértelműen felismerhető. A kizárólagos jog védelmi idejét is meghatározza a törvény; az legalább az érintett személy halálától számított tíz plusz két évig tartana azzal, hogy ha a plusz két év alatt nem kerülne sor a személy nevének, fényképének, hangjának vagy külső megjelenésének a kereskedelmi célú felhasználására, a védelem megszűnne.

4. A WIPO ÉS AZ MI; A JELENLEGI PROGRAM, A KÍVÁNATOSNAK LÁTSZÓ SZABÁLYOZÁS ÉS ANNAK ESÉLYE

A WIPO-ban a kívánatos új nemzetközi normák megtárgyalásának, illetve a meglévők értelmezésének az elsődleges fóruma a Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottság (SCCR) még akkor is, ha a normaalkotás kereteiről és alapvető irányairól – ideértve a diplomáciai értekezletek esetleges összehívását is – a WIPO Közgyűlése hozza meg a végső döntéseket. A WIPO-ban a szerzői és a szomszédos jogokat érintő legutóbbi két szerződésének – a BTAP-nak és a Marrakeshi Szerződésnek – az előkészítése is ebben a bizottságban folyt. Az utóbbi időben azonban némi strukturális fáradság jeleit lehetett látni a bizottság munkájában, ami annak is lehet a következménye, hogy a küldöttségek álláspontja erősen megoszlik

²³ „Elvis Act” a következő cím rövidítése: „Ensuring Likeness, Voice, and Image Security Act of 2024”. (Valószínűleg nem volt véletlen a címben szereplő szavaknak és azok sorrendjének a megválasztása, hogy a rövidítése ilyen módon megfelel a legendás énekes keresztnévének.)

²⁴ Az írás témáját tekintve meglehetősen anakronisztikus, hogy a Tennessee-beli hivatalos oldalak lokációs szoftverje megakadályozta a törvény szövegéhez való hozzáférést, s az végül is innen volt letölthető: <https://chatgptiseatingtheworld.com/2024/03/22/elvis-act-text-pdf-tennesse-passes-law-to-stp-ai-deepfakes-of-voice-in-addition-to-name-photograph-likeness/>.

a két legjelentősebb témát – egy, a rádió- és televíziótársaságok jogainak védelméről szóló új szerződés előkészítését és a különböző kivételekre és korlátozásokra vonatkozó (a fejlődő országok által kötelező hatályú normaként szorgalmazott) szabályok elfogadását – illetően. Ennek jele az is, hogy a korábban hosszú éveken át legalább két ülés helyett a bizottság üléseinek a száma – legalábbis átmenetileg – évi egyre csökkent.

Ilyen körülmények között merültek fel az MI-rendszerek fejlesztésének és használatának robbanásszerű meglödulásával felmerülő szerzői és szomszédos jogi kérdések. A bevezetőben utalás történt azokra a felhívásokra, amelyek szerint a gyors fejlesztést – az emberiség egzisztenciáját érintő kihívások felmérése céljából – legalább átmenetileg fel kellene függeszteni, sürgősen ki kellene dolgozni a megfelelő válaszokat, és csak úgy lehetne továbbhaladni.

Látni kell, hogy vannak olyan kihívások is, amelyek közvetlenül érinthetik a szerzői és szomszédos jogokat, és lehetőleg hasonlóan gyors és alapos megfontolást igényelnek. A MI-nek az emberi kultúrára és alkotókészségre való várható hatásáról van szó. Elégnek látszik néhány idézet, amely a leselkedő veszélyekre utal:

„A mesterséges intelligencia megfoszt bennünket a szellemi erőfeszítés és a gondolkodás képességétől, és lerontja professzionális tudásunkat.”²⁵

„Az MI befolyással lesz arra, ami emberré tesz bennünket, amitől produktívak vagyunk, és amiért képesek vagyunk szabad akarattal cselekedni.”²⁶

„Az MI kevésbé intelligenssé és mesterségesebbé tesz bennünket.”²⁷

„Az MI révén unalmasabbak és kevésbé kreatívak leszünk.”²⁸

„Megöli az MI a kreativitásunkat? Megtörténhet – ha nem kezdjük értékelni és védeni azokat a vonásokat, amelyek emberré tesznek bennünket.”²⁹

Ezek a vélemények túlzónak látszanak, és természetesen vannak bőven olyanok is, amelyek optimistábbak a MI-nek az emberi alkotásra való hatását illetően. Ám érdemes figyelembe venni az ilyen figyelmeztetéseket. Az utolsó idézetben foglaltak mindenképpen megfontolandóak; a veszélyek akkor kerülhetők el vagy legalábbis akkor mérsékelhetők, ha időben és megfelelően cselekszünk. S ebben kétségtelenül nagy szerepe van az emberi

²⁵ „Artificial intelligence ... will eventually starve our brains of mental efforts and thoughtfulness; ...; it can degrade professional skills.” Lásd: <https://industrywired.com/is-artificial-intelligence-making-us-lazy-and-impatient/>.

²⁶ „AI will affect what it means to be human, to be productive and to exercise free will.” Lásd: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/12/10/artificial-intelligence-and-the-future-of-humans/>.

²⁷ „AI Makes Us Less Intelligent And More Artificial.” Lásd: <https://www.noemamag.com/ai-makes-us-less-intelligent-and-more-artificial/>.

²⁸ „AI is making us more boring and less creative.” Lásd: <https://www.fastcompany.com/90857193/how-ai-is-making-us-more-boring-and-less-creative>.

²⁹ „Will AI kill our creativity? It could – if we don't start to value and protect the traits that make us human.” Lásd: <https://theconversation.com/will-ai-kill-our-creativity-it-could-if-we-dont-start-to-value-and-protect-the-traits-that-make-us-human-214149>.

alkotások és teljesítmények védelmét szolgáló szerzői jognak és szomszédos jogoknak, s így a WIPO-nak mint az ENSZ szakosított intézményei közül az ezért a területért leginkább felelős szervezetnek.

Ehhez képest a SCCR napirendje és tevékenysége még nem látszik eléggé tükrözni, hogy a nemzetközi közösség igazán nekilátott volna e kihívások érdemi kezelésének. A bizottság 2024. áprilisi ülésén nem született döntés még az MI által felvetett kérdések külön napirendi pontként való elfogadásáról sem; különösen nem olyan kiemelt formában és az új normaalkotás szükségletét is figyelembe vevő módon, ahogyan azt a téma súlya indokoltá tenné. Csupán annyiban egyeztek meg a küldöttségek, hogy az ülésen megtörténthet hasonlóan a következő ülés keretében is szervez majd a titkárság egy tájékoztató ülést a generatív MI lehetőségeiről és kihívásairól a szerzői jog szempontjából, de csak az „egyéb témák” napirendi pont egyik részeként. A delegációk megosztottak maradtak az MI által felvetett kérdések súlyosságának és sürgősségének megítélésében.

Pedig a fentiekben említett nemzeti és közösségi normák és tervezetek keretében már több olyan szabályozási megoldás is felmerült, amely alapul szolgálhatna – egyelőre legalábbis valamilyen soft law formában – olyan iránymutatásnak, ami keretet nyújthatna a jogharmonizációhoz, és egyes részei később kötelező normává is válhatnának.

Egy ilyen iránymutatás, többek között magában foglalhatna olyan elemeket, mint

- annak megerősítését, hogy szerzői jogi védelemben csak olyan MI-termékek részesülhetnek, amelyekben eredeti emberi hozzájárulás megjelenik;
- annak kimondását, hogy nem csorbítva a Berni Egyezmény 9. cikkének a többszörözési jogról szóló (1) bekezdését, illetve a szerzők egyéb jogairól szóló bármely más rendelkezését, a szerző kizárólagos joga, hogy engedélyezze műveinek az MI-rendszerek és azok működéséhez való felhasználását (nem véletlenül hasonlíthatna egy ilyen iránymutatás vagy rendelkezés a WCT szerinti „esernyőmegoldás” struktúrájához; annak az MI esetében alkalmazott változatánál indokolt lenne figyelembe venni, hogy bár a jelenlegi MI-modellek esetében a gépi tanítás során mindenképpen legalább időleges többszörözés történik, a technológia haladásával ez változhat);
- az említett kizárólagos jog esetében alkalmazható kivételek vagy korlátozások esetéinek a körvonalazását és feltételeinek megjelölését (a DSM-irányelv 3. és 4. cikkének rendelkezései megfelelő általánosítással és korrekciókkal modellül szolgálhatnának, figyelembe véve az opt-out lehetőségének az alkalmazásával kapcsolatos fenti megjegyzéseket);
- annak hangsúlyozását, hogy az MI-modellek szolgáltatói és felhasználói kötelesek az MI-tanításhoz felhasznált művekről és szomszédos jogi teljesítményekről az adott körülmények között elvárható legrészletesebben adatot szolgáltatni;
- ugyanígy az MI-termékek előállítóinak kötelezését arra, hogy ha azokat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszik, feltüntessék azoknak az eredetét, és bocsássák a jogosultak rendelkezésére azokat az adatokat, amelyek segíthetik a gépi tanításhoz

felhasznált műveknek és egyéb védett teljesítményeknek az adott körülmények között lehetséges azonosítását;

- annak aláhúzását, hogy – a lehetséges kivételektől eltekintve – a generatív MI-produktumoknak a nyilvánosság körében való felhasználásáért a *domaine public payant* kategóriájába tartozó megfelelő díjigény jár, amely közös jogkezelés útján érvényesíthető úgy, hogy ahol a befolyó összegek még hozzávetőlegesen sem oszthatók fel a felhasznált műveknek és más védett teljesítményeknek megfelelően, a fel nem osztható összegek bevett szabályait kell alkalmazni;
- iránymutatást arról, hogy a szomszédos jogokat miként lehet alkalmazni olyankor, amikor az előadás, a hangfelvétel, illetőleg a rádió- vagy televíziós program tárgya valamely MI-produktum (a fentebb tett megjegyzésekkel összhangban);
- olyan rendelkezések indokoltságának a kimondását, amelyek a Tennessee államban elfogadott, fent említett Elvis-törvény rendelkezéseire hasonló módon, a deepfake produktumok elleni védelem céljából kizárólagos vagyoni jogot biztosítanak az előadóművészek számára a nevük, hangjuk, képük és külső megjelenésük hang- és képfelvételben való felhasználásának az engedélyezésére.

Ez felelne meg a szerzői és szomszédos jogi szerződések szellemének és deklarált alapvető céljának, amelyet a Berni Egyezmény és a WCT preambuluma egyaránt a szerzői művek lehető leghatékonyabb és legegységesebb védelmeként jelöl meg, és *mutatis mutandis* hasonló preambulumbekendéseket tartalmaznak a WIPO szomszédos jogi szerződései is.

Az esélyek azonban nem jók arra, hogy a nemzetközi normaalkotás ebben az irányban induljon el egyhamar, és hogy ilyen eredményeket hozzon. A fejlett MI-rendszerek alkalmazása versenyelőnyt jelent azoknak az országoknak a számára, amelyek minél szabadabbá teszik a gépi tanítást, a szerzői jogi szempontok figyelmen kívül hagyásával is. A brit kormány például versenyszempontokban jelölte meg annak indokát, hogy egyes távol-keleti országok politikáját követve semmilyen MI-fejlesztéshez nem kívánná meg a szerzői művek jogosultjainak a hozzájárulását, a kifejezetten kereskedelmi célúak esetében sem (a Lordok Háza kemény hangú tiltakozására egyelőre ennek a megvalósítása nem történt meg, de a játszma még nem ért véget).³⁰ Franciaország hagyományosan a szerzői jogok védelmét leginkább tiszteletben tartó országok közé tartozik. Mégis, az az előterjesztés, amit Macron elnök rendelt meg egy szakértői bizottságtól és tett közzé 2024. március 21-én, s amely célul tűzi ki, hogy Franciaország és az EU dinamikus felzárkózzon az MI-fejlesztésben az Egyesült Államok mögé, bár elismeri a szerzői jogok megfelelő védelmének a szükséges-

³⁰ Lásd: <https://www.proactiveinvestors.co.uk/companies/news/1046704/ai-policy-on-copyright-and-competition-urged-by-lords-1046704.html>.

ségét, hangoztatja, hogy az lehetőleg ne merüljön fel akadályként; s kifejezi azt a reményt, hogy a jogosultak nem élnek túl gyakran és széles körben az opt-out lehetőségével.³¹

Az rendben is van, hogy a kormányok és a törvényhozók megfelelő egyensúlyt kívánnak létrehozni egyrészt az MI-fejlesztés és -használat, másrészt a szerzői és szomszédos jogi védelem között, de a jogosultak jogainak és érdekeinek a figyelmen kívül hagyása nemcsak elfogadhatatlan, hanem hosszú távon nyilvánvalóan nemkívánatos eredményekre is vezethetne. Érdeemes ebből a szempontból hallgatni Karel Čapek figyelmeztetésére, amit „Harc a szalamandrakkal” című könyvében megfogalmazott. A könyvben is nem emberi intelligenciáról és annak az országok közötti verseny céljára való felhasználásáról van szó. Mint ismeretes, felfedeznek az egyik csendes-óceáni szigeten egy szalamandrafajtát, amely kommunikációra, értelmes műveletek elvégzésére és munkavégzésre képes. Egyre több, korábban emberek által végzett tevékenységet adnak át a gyorsan szaporodó szalamandrának, amelyek azonban sekély vizekben laknak, és ehhez egyre nagyobb területeket bontanak el a kontinensekből, visszaszorítva az emberek életterét, akikkel aztán háborúba is keverednek.

A feladat nem egyszerű, és a WIPO Titkárság helyzete nem könnyű. Remélhető azonban, hogy a küldöttségek felnőnek az emberi alkotóképességet és kultúrát érintő kihívásokhoz, s kezdetét veszi a munka, ami elvezethet egy megfelelő, kiegyensúlyozott szabályozás kidolgozásához.

³¹ Lásd: <https://www.code-commande-publique.com/saisir-les-opportunités-de-lia-le-rapport-de-la-commission-de-l'intelligence-artificielle/>. A jelentés vonatkozó része így szól: „A francia jogosultak, akik azzal találják szemben magukat, hogy növekvő mértékben használják fel az adataikat, egyre szélesebb körben alkalmazzák az opt-out megoldásokat, ami aggodalomra okot adó következménnyel jár, mint amilyen az MI által létrehozott produktumok megbízhatóságának a gyengülése, a francia tartalmak és általában az autentikus alkotások hiánya, ami azzal jár, hogy csak sztereotip és középszerű eredményekkel szolgálnak azok a generatív MI-modellek, amelyek a nyilvánosság számára hozzáférhetőek. („Confrontés à l'utilisation croissante de leurs données, les ayants droit français multiplient ces stratégies d'opt out aux conséquences préoccupantes : affaiblissement de la fiabilité des résultats produits par les IA, absence de contenus français et plus généralement de créations authentiques pouvant entraîner la production de résultats stéréotypés et médiocres par les modèles d'IA générative accessibles au public.”)